

УДК 378.091.33 : 7

ТАДЕУШ Олена Миколаївна –
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри педагогічної творчості
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова
e-mail: elena.tadeush@mail.com

АРТ-ПЕДАГОГІКА ЯК ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Для сучасної педагогічної науки пріоритетним напрямом є пошук ефективних інтегративних полівекторних технологій, завдяки яким можливо оптимізувати та інтенсифікувати процеси навчання, виховання та розвитку особистості. Однією з таких технологій виступає арт-педагогіка, яка передбачає активізацію творчих виявів особистості в різних видах навчальної та художньо-творчої діяльності, сприяє засвоєнню конструктивних міжособистісних моделей взаємодії, долучає до творчого занурення в систему знань, сприяє розвитку творчого мислення через цілісну сферу мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасними дослідниками арт-педагогіка визначається як: новий науковий напрям, що передбачає дослідження природи, закономірностей, принципів та механізмів інтегративного впливу різних видів мистецтва на формування системи цінностей особистості, соціальних зв'язків і ставлень шляхом безпосередньої взаємодії з ним (Н. Сергєєва, О. Сметаніна, О. Таранова.); напрям корекційно-розвиваючої педагогіки, що забезпечує процес корекції інтелектуального і художнього розвитку (Л. Комісарова, І. Левченко); інноваційна технологія особистісно-орієнтованого навчання та виховання, спрямована на гармонійне формування особистості через художньо-творче самовираження, самопізнання та самореалізацію (О. Деркач).

Сучасні дослідники (М. Гузева, О. Деркач, Н. Сергєєва, Є. Тараканова) зазначають, що арт-педагогіка як галузь педагогічної науки ґрунтується на теоретико-методологічних підходах педагогіки, що пов'язані із застосуванням мистецтва як засобу навчання, виховання та педагогічної підтримки учасників освітнього процесу, формування сукупності їх особистісних новоутворень, і наголошують, що арт-педагогіка спрямована на вирішення завдань інтелектуального та художнього розвитку особистості, забезпечує полегшення процесу навчання та мисленнєвої діяльності, передбачає безпосередню творчу взаємодію педагога та студента, сприяє мотивації до навчання перейшло в самонавчання, виховання – в самовиховання, а

розвиток – у безпосередній саморозвиток [3; 4; 5; 8].

О. Деркач вважає, що основним призначенням арт-педагогіки як технології є її вплив на становлення повноцінної гармонійної особистості, яка вирізняється багатим духовним світом, високою активністю в творчому сприйманні і перетворенні навколишнього світу, прагненням до соціальної взаємодії [4].

Науковці (М. Гузева, О. Деркач, Є. Таранова) підкреслюють, що інтегративний підхід в освіті сприяє актуалізації застосування всього комплексу функцій арт-педагогіки через мультимодальні її форми [3; 4; 8].

На основі аналізу наукових праць Т. Добровольської, Є. Медведєвої, І. Левченко, Л. Комісарової, можна визначити, що арт-педагогіка як технологія – поліфункціональна за суттю і передбачає не тільки художнє виховання, але і всі компоненти навчально-виховного процесу – освіта, навчання, виховання, розвиток, шляхом пізнання різних видів мистецтва та участі у безпосередній міжкомунікативній взаємодії з ними [7].

Мета статті – визначити арт-педагогіку з позицій змістовності, технологічності та поліфункціональності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Опираючись на дослідження зарубіжних і українських учених, можна спрогнозувати, що однією з найефективніших інноваційних технологій навчання, виховання і розвитку особистості є арт-педагогіка [2; 3; 4; 5; 7; 8].

Сутність арт-педагогіки як технології визначається органічним поєднанням науково обґрунтованого і раціонально відібраного змісту організаційних арт-технологічних форм, які створюють умови для збагачення мотивації, стимулювання активізації навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності особистості. Структура арт-педагогічної технології включає систему арт-технологічних і навчальних методів, прийомів і способів цілепокладання, планування, організації і здійснення контролю, коригування і оцінювання навчально-пізнавальної діяльності студентів з метою формування в них культури навчально-пізнавальної діяльності.

Арт-педагогічні технології

характеризуються поліфункціональністю і полівекторністю, передбачають інтелектуальне та художнє сприймання світу, долучають особистість до усвідомлення духовних цінностей через цілісну сферу мистецтва, забезпечують цікаве та творче занурення в систему знань, сприяють розвитку творчого мислення.

Функції арт-педагогічних технологій виявляються в їхній спрямованості на одержання інтегративного результату з високою якістю і максимальною кількістю засвоєння навчально-художньої інформації, динамікою, насиченістю, варіантністю, а також універсалізацією знань, умінь і способів діяльності.

Мотиваційно-виховна функція передбачає створення мотиваційної основи особистості для здійснення художньо-перетворювальної діяльності, формування активної життєвої позиції, системи поглядів, переконань, культури поведінки і спілкування, світогляду, формуванню ціннісних новоутворень особистості через осмислення духовних пріоритетів мистецтва, зорієнтовує на усвідомлення художньо-естетичних цінностей мистецтва, що опановується, і є результатом зростання художньо-естетичної культури особистості.

Пізнавальна функція забезпечує стимулювання особистості до здійснення активної пізнавальної діяльності та формування цілісної і багатогранної картини світу через емоційне сприйняття, осмислення і усвідомлення художніх образів різних видів мистецтв; осмислене розуміння художньої ідеї, образності, закономірностей звукової і семантичної структурованості, особливостей формоутворення і жанрово-стилістичних ознак, проникнення в сутність мистецьких явищ.

Аксіологічна функція спрямована на глибоке осмислення і духовно-практичне засвоєння цінностей культури через вибіркоче ставлення і апробацію їхнього об'єктивного значення, а також суб'єктивного осмислення і прийняття загальнокультурних цінностей як засадничих в процесі сприймання, усвідомлення і оцінювання культурних явищ в житті, природі, мистецтві, здатність діяти за законами краси, духовності, гармонії.

Комунікативна функція створює умови для полісуб'єктного спілкування з творами мистецтва, його авторами, глядачами (слухачами, учасниками) та зорієнтовує на специфічне спілкування з мистецтвом на рівні взаємодії художньої інформації та суб'єктивної моделі її розуміння в ракурсі діалогу, спрямовуючи на продуктивність свідомості у діалозі з різними видами мистецтв, а мисленнєвий акт на пізнання та

усвідомлення авторської концепції художньої образності творів, поряд з одночасним наповненням їхнім суб'єктивним змістом.

Гедоністично-рекреаційна функція передбачає використання різноманітних форм художньої експресії які забезпечують відчуття успіху та задоволення від пізнання мистецьких творів, виявлення прихованих талантів, розвиток художніх здібностей, сприяє укріпленню віри у власні сили; актуалізує значення мистецтва як засобу психологічного розслаблення, відпочинку та відновлення духовних і фізичних сил людини.

Творчо-стимулююча функція уможлиблює активізацію творчої діяльності особистості на різних рівнях взаємодії із творами мистецтва: сприймання, осмислення і розуміння; інтерпретації художніх образів, танцювальних рухів, зображувальних позицій, композиційного рішення тощо; безпосередньої участі в художньо-творчій діяльності.

Корекційна функція передбачає корекцію та компенсацію недоліків у інтелектуального та художнього розвитку, а також деяких відхилень у розвитку емоційної та вольової сфери, шляхом впровадження арт-педагогічних технік, що забезпечують вербалізацію емоційних переживань, відкритості у спілкуванні, спонтанності і сприяють особистісному та творчому розвитку, пізнається новий досвід, формуються вміння та навички емоційно-вольової саморегуляції.

Аналізуючи поліфункціональність арт-педагогічних технологій у навчально-виховному процесі навчальних закладів, особливу увагу варто відвести різноманіттю форм їх організації.

Драматизація і театралізація. Впровадження у навчальний процес розмаїття розвивальних дидактичних театралізованих форм (сюжетно-рольові ігри, ігри-імітації образів літературних та мистецьких персонажів, рольові діалоги на основі тексту, інсценування творів, постановки вистав поодиночці або за декількома творами, імпровізації з розігруванням сюжету без попередньої підготовки) перетворює вивчення навчальних предметів на цікаве заняття, сприяє розвитку зосередженості, спостережливості, уваги, витримки, формуванню акторських умінь і навиків, розвиток творчих здібностей студентів, уяви, самостійності у втіленні задуму, формуванню їхньої сміливості, розкутості, підвищенню комунікативних здібностей, шляхом участі у театралізованій діяльності. Визначені арт-педагогічні технології надають можливість самовизначитись та відтворити нові ролі, альтернативні поведінкові стилі через драматичну дію-гру, розвивати ціннісні

соціальні навички, формувати адекватну самооцінку, спостерігати результати своїх дій і їхній вплив на оточуючих. Заняття з елементами драматизації і театралізації дуже продуктивні і сприяють розвитку творчих здібностей, особливо акторських.

Арт-педагогічні технології з елементами казки. Дидактичні казки не є суто арт-педагогічними технологіями, але вони слугують їхніми елементами, доповнюють їх, розширюють поле впливу на свідомість та підвищують ефективність існуючих технологій і застосовуються з метою цікавого подання навчального матеріалу, при цьому абстрактні символи оживляються, складається новий казковий образ світу, що допомагає розкрити по-новому зміст та важливість певних знань. У формі дидактичних казок можуть подаватися також і навчальні завдання.

Дидактичні казки передбачають такі види художньо-навчальної діяльності: 1) використання казки як метафори – казкові образи і сюжети асоціюються з життєвим досвідом (асоціації обговорюються); 2) малювання за мотивами казки – вільні асоціації проявляються в малюнках, після чого аналізуються та обговорюються; 3) обговорення поведінки і мотивів вчинків персонажів, що сприяє формуванню системи моральних цінностей та здатність до оцінювання себе та оточуючих (прогривання епізодів казки; 4) використання казки як притчі-повчання; 5) підказка варіанту вирішення ситуації на прикладі казкового сюжету; 6) творча робота за мотивами казки (дописування, переписування, інсценування, драматизація; акторське прогривання, ляльковий театр).

Впровадження дидактичних казок у навчальний процес ВНЗ допоможе розвитку творчих можливостей студентів, сприятиме розширенню світогляду, самопізнанню та самовдосконаленню, покращить взаємодію з оточуючим світом; сприятиме формуванню здатності до протистояння негативного емоційного впливу соціального середовища.

Не менш важливою арт-педагогічною технологією є і технологія *фоторефреймінгу*, що передбачає процес творчого самовираження засобами мистецтва фотографії, сприяє розвитку, зціленню й адаптації, покращує взаємодію з соціумом, призводить до особистісного саморозкриття та самовиявлення у навчальній та творчій діяльності.

Арт-педагогічна технологія з елементами фотомистецтва забезпечує: а) актуалізацію спогадів та повторне їхнє переживання; б) активізацію різних сенсорних систем; в) появу різних асоціацій; г) сприяє відображенню динаміки зовнішніх та

внутрішніх змін; д) формує здатність побачити смисл вчинків та переживань; е) сприяє звільненню від неправильних, «сконструйованих» значень та формування нової системи значень; й) сприяє емоційному очищенню від важких переживань та забезпечує дистанціювання від травматичних переживань. Розрізняють три основні форми організації фоторефреймінгу: індивідуальну; індивідуально-групову; групову. Дана арт-технологія виступає засобом: а) самопрезентації – представлення себе у певному образі реальній або уявній аудиторії; б) своєрідним міні-спектаклем; в) інструментом для дослідження тілесного образу «Я».

Особливо-продуктивною арт-педагогічною технологією є *музикомалювання*, яка передбачає спонтанний творчий малюнок під час звучання творів музичного мистецтва, який допомагає відчутти, зрозуміти себе і вільно виражати свої думки й почуття, відображає теперішнє та допомагає моделювати майбутнє, позитивно впливає на активізацію взаємодії абстрактно-логічного і конкретно-образного мислення, розвиває психічні процеси (зір, увагу, пам'ять, уяву, рухову координацію, мову). Змістом цієї технології – сприяти катарсису, створювати сприятливі умови для задоволення інстинктів, активізувати та реалізувати можливості особистості в творчій діяльності. Дана технологія передбачає відтворенні музичних образів на папері шляхом різних технік і способи малювання. Малювати можна на дошці, на підлозі, на стіні, на великих аркушах паперу великими олівцями, фломастерами, пензлями тощо. Надзвичайно привабливим є малювання пальцями з використанням кольорових мазків або фарб. Колір і музика, ритм і графіка захоплюють студентів і занурюють у свій чарівний світ. Основними технологіями музикомалювання є: а) малювання під музику (музика звучить лише як фон, що здійснює релаксаційну, заспокійливу функцію); б) малювання музики (музика є об'єктом для дослідження відчуттів і емоцій). Дана арт-педагогічна технологія забезпечує аксіологічну, пізнавальну мотиваційно-виховну та гедоністично-рекреаційну її функцій і сприяє розвитку музичної пам'яті, уяви. У процесі музикомалювання студенти навчаються дивуватися, захоплюються, милуються і передають свої почуття кольорами, у них формується здатність побачити кольори музики, відчутти їх духмяність, смак, настрої.

Арт-технології з елементами хореографічного мистецтва передбачають активні рухові вправи, вербальні способи вивільнення емоцій, виконання різних технік

мистецтва хореографії, і забезпечують усвідомлення свого тілесного стану та неусвідомлюваних тенденцій, потреб і конфліктів, сприяють взаємодії та груповий контакт, сприяють розвитку самосвідомості й самодослідження, покращують суб'єктивне самопочуття. Заняття з елементами хореографічного мистецтва дозволяють відчути гармонію частин тіла, оскільки рух однієї частини тіла впливає на все тіло і ми можемо відчути себе єдиною цілістю, навчитись наслідувати рухи один одного та досягати соціальної взаємодії шляхом невербальних стосунків. Дана технологія розвиває креативність, додає впевненості в житті, покращує самопочуття і настрої. Навчання з елементами арт-технологій, стимулює у студентів бажання розвиватись та зростати духовно, забезпечує формування естетично-моральних поглядів та сприяє формуванню мистецьких компетенцій.

Основною метою використання арт-педагогічних технологій під час комплексних занять зі студентами є сприймання, глибоке усвідомлення та засвоєння музично-естетичних образів, систематизація отриманих знань, формування умінь звуково-образної виразності, що становить рівень естетичного та життєвого досвіду, що в свою чергу забезпечить можливість повноцінно сприймати навколишній світ та взаємодіяти з ним.

Застосування арт-педагогічних технологій під час вивчення навчальних дисциплін передбачає обов'язкове врахування особливостей індивідуального розвитку учнів чи студентів, тому педагог має ретельно підбирати та комбінувати різновиди цих технологій, що дозволить позитивно впливати не тільки на здобуття знань та вмінь студента, а й сприятиме набуттю досвіду толерантно-емпатичних відносин, збереженню психоемоційного стану, формуванню творчого мислення.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Арт-педагогіка ґрунтується на теоретико-методологічних підходах педагогіки, і виступає однією з найефективніших інноваційних технологій навчання, виховання і розвитку особистості, включає всі компоненти навчально-виховного процесу – освіту, навчання, виховання і розвиток особистості шляхом пізнання різних видів мистецтв та участі у безпосередній міжкомунікативній взаємодії з ними. Сутність арт-педагогіки як технології визначається органічним поєднанням науково обґрунтованого і раціонально відібраного змісту організаційних арт-технологій, які створюють умови для збагачення мотивації, стимулювання активізації навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності

особистості. Структура арт-педагогічної технології включає систему арт-технологічних форм і навчальних методів, прийомів і способів цілепокладання, планування, організації і здійснення контролю, коригування і оцінювання навчально-пізнавальної діяльності студентів з метою формування в них культури навчально-пізнавальної діяльності.

Арт-педагогіка як поліфункціональна технологія характеризується полівекторністю, і передбачає інтелектуальне та художнє сприймання світу, долучає особистість до усвідомлення духовних цінностей через цілісну сферу мистецтва, забезпечує цікаве та творче занурення в систему знань, сприяє розвитку творчого мислення. Функції арт-педагогічних технологій виявляються в їх спрямованості на одержання інтегративного результату з високою якістю і максимальною кількістю засвоєння навчально-художньої інформації, динамікою, насиченістю, варіантністю, а також універсалізацією знань, умінь і способів діяльності.

Впровадження специфічних арт-педагогічних технологій у навчальний процес, дозволить педагогам реалізувати одне із основних завдань вищої освіти, а саме – здатність до творчості та творчого самовираження, а поєднання різних форм арт-педагогічних технологій із творчістю забезпечить активізацію творчого потенціалу особистості і дозволить віднайти ті способи творчого самовираження, які найбільше відповідають її можливостям і потребам.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Аметова Л. А. Педагогическая технология использования арттерапии в начальной школе: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01. / Л. А. Аметова, Московский государственный открытый университет имени М. А. Шолохова. – М., 2003. – 326 с.
2. Анисимов В. П. Арт-педагогика как система психологического сопровождения образовательного процесса // Вестник ОГУ. – 2003. – №3. – С. 146–148.
3. Гузева М. Ф. Формирование профессиональной готовности будущих педагогов-психологов к патриотическому воспитанию детей средствами артпедагогике: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.08 / М. Ф. Гузева // Ставропольский государственный университет. – Ставрополь. – 2004. – 176 с.
4. Деркач О. О. Виховний потенціал арт-педагогіки як об'єкт науково-педагогічної рефлексії // Простір арт-терапії: Мистецтво життя: Матеріали XII Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Київ, 27–28 лютого 2015 р.) / За наук. Ред. А. П. Чуприкова, Л. А. Найдюнової, О. А. Бреусенко-Кузнєцова, О. Л. Вознесенської, О. М. Скар. – К.: Золоті ворота, 2015. – С. 18–25.

5. Сергеева Н. Ю. Содержание понятия «артпедагогика» / Н. Ю. Сергеева // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2008. – №1. – С. 23–28.

6. Лебедева Л. Д. Педагогические основы арт-терапии в образовании учителя: дис. ... докт. пед. наук. 13.00.01 / Л. Д. Лебедева // Ульяновский государственный педагогический университет имени И. Н. Ульянова. – Ульяновск. – 2001. – 383 с.

7. Медведева Е. А. Артпедагогика и арт-терапия в специальном образовании / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. – М.: Изд. Центр «Академия», 2001. – 248 с.

8. Таранова Е. В. Анализ термина «артпедагогика» в понятийном поле педагогических и арт-терапевтических категорий / Е. В. Таранова // Электронный научный журнал «Педагогика и психология». – 2012. – Выпуск 1. – Том 2. – Май. – С. 8–12.

9. Шевченко Ю. С. Принципы арттерапии и артпедагогика в работе с детьми и подростками / Ю. С. Шевченко, А. В. Крепица. – Балашов: Изд-во Балашовского пед. ин-та, 1998. – 53 с.

REFERENCES

1. Achmetova, L. A. (2003). *Pedagogicheskaya tekhnologiya ispol'zovaniya artterapii v nachal'noy shkole*. [Pedagogical technology of using of art therapy at elementary school]. Moscow.

2. Anisimov, V. P. (2003). *Art-pedagogika kak sistema psikhologicheskogo soprovozhdeniya obrazovatel'nogo protsessa*. [Art pedagogics as a system of the psychological accompaniment of the educational process]. Moscow.

3. Guzeva, M. F. (2004). *Formirovaniye professional'noy gotovnosti budushchikh pedagogov-psikhologov k patrioticheskomu vospitaniyu detey sredstvami artpedagogiki*. [Formation of professional preparedness of the future teachers-psychologists to patriotic education of children by art pedagogical means]. Stavropol.

4. Derkach, O. O. (2015). *Vykhovnyy potentsial art-pedahohiky yak ob'yekt naukovopedahohichnoyi refleksiyi*. [Educational potential of art pedagogics as an object of scientifically pedagogical reflexion]. Kyiv.

5. Sergeeva, N. Yu. (2008). *Soderzhaniye ponyatiya «artpedagogika»*. [Conception of the art pedagogics]. Volgograd.

6. Lebedeva, L. D. (2001). *Pedagogicheskiye osnovy art-terapii v obrazovanii uchitelya*. [Pedagogical foundation of art therapy in the education of teachers]. Ulyanovsk.

7. Medvedeva, E. A., Levchenko, I. Yu., Komissarova, L. N., Dobrovolskaya, T. A. (2001). *Artpedagogika i art-terapiya v spetsial'no obrazovanii*. [Art pedagogics and art therapy in the special education]. Moscow.

8. Taranova, E. V. (2012, May). *Analiz termina «artpedagogika» v ponyatinyom pole pedagogicheskikh i art-terapevticheskikh kategoriy*. [The term «art pedagogics» analysis in a conceptual field of pedagogical and art therapeutic categories]. Moscow.

9. Shevchenko, Yu. S., Krepitsa, A. V. (1998). *Printsipy artterapii i artpedagogiki v rabote s det'mi i podrostkami*. [Art therapeutic and art pedagogical principles in the work with the children and the teenagers] Balashov.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ТАДЕУШ Олена Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент; доцент кафедри педагогічної творчості Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Наукові інтереси: інноваційні технології у вищій школі, педагогіка неформальної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TADEUSH Olena Mykolaivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor; Assistant Professor at the Department of Pedagogical Work of National Pedagogical Dragomanov University.

Circle of scientific interests: innovative technologies in higher education, pedagogy of non-formal education.

Дата надходження рукопису 12. 03. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор А. М. Растрюгіна.

УДК 745/749:7.048(477)(091)

УДРІС Ірина Миколаївна –

кандидат мистецтвознавства, доцент, професор кафедри образотворчого мистецтва

Криворізького державного педагогічного університету
e-mail: pednauk@gmail.com

ЕЙВАС Лариса Феліксівна –

кандидат педагогічних наук, заступник декана факультету мистецтв
Криворізького державного педагогічного університету

e-mail: pednauk@gmail.com

ВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ФОРМ ВІТЧИЗНЯНОГО ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА: НАУКОВЦІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ ПРО УКРАЇНСЬКИЙ ОРНАМЕНТ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний стан розвитку нашого суспільства позначений

зростанням національно-етнічної самосвідомості, посиленням загального інтересу до власної художньої спадщини, до її